

NAMŲ SKAITYMO REIKŠMĖ, UGDANT SAKYGINĖS KALBOS ĮGŪDŽIUS TREČIAME KURSE

E. CEPAITĖ

Norint gerai išmokti kurios nors svetimos kalbos, būtina kuo daugiau kalbėti ta kalba, kuo dažniau bendrauti su žmonėmis, kalbančiais svetimą kalbą. Skaitymas literatūros užsienio kalba šiuo atžvilgiu vaidina tik ant-raeilį, pagalbinį, vaidmenį: jis tik padeda plėsti ir turtinti pasyvų žo-dyninį fondą ir leidžia besimokančiajam laisvai naudotis literatūra, bet neįsikišia jam kalbinių įgūdžių (sakytinės kalbos įgūdžių).

Tą galima pastebėti ir kasdieninėje praktikoje, stebint besimokančiuo-sius užsienio kalbos, ypač tada, kai jie pasakoja savarankiškai perskaitytą tekstą; visi jie, su labai mažomis išimtimis, tekstą „supilkina“: primityviai išdėsto faktus bei mintis, perskaitytas tekste, vengia sudėtingesnių konstruk-cijų, idiomų, stilistinių naujovių, nors skaitydami jas gerai supranta ir gali išversti į gimtąją kalbą.

Dėl to namų skaitymo pagrindiniai uždaviniai yra tokie: ideologinis besimokančiųjų auklėjimas, jų bendrojo ir specialiojo išsilavinimo lygio kėlimas, intelektualinio akiračio plėtimas ir, pagaliau, pasyviojo žodyninio fondo praturtinimas. Sakytinės kalbos įgūdžius galima ugdyti kitomis prie-monėmis. Dėl šitokios pažiūros labai dažnai namų skaitymas pravedamas formaliai: dėstytojas tesirūpina tik tuo, kad studentai maksimaliai pra-plėstų savo pasyviąją žodyno atsargą, įsimintų tam tikrą kiekį žodžių, frazeologijos, idiomų,— ir tuo apsiriboja, mažai tekreipdamas dėmesio į vi-sos turimos medžiagos kalbinę aktyvizaciją.

Mūsų nuomone, tai visai neteisinga pažiūra. Sistemingai ir teisingai metodiškai suplanavus namų skaitymo patikrinimą, galima ir reikia suda-ryti sąlygas studentui kuo daugiau aktyvizuoti tą kalbinę medžiagą, kurią jis apdoroja savarankiškai namuose, skaitydamas grožinę literatūrą. Prie-šingu atveju, namų skaitymo užsiėmimai nustoja savo praktinės reikš-mės ir gali išsigimti į savotišką formalizmą, labai dažnai varginantį ir įgrystantį pačiam besimokančiajam. Mūsų nuomone, namų skaitymas gali būti gana veiksmingas faktorius, ugdant sakytinės kalbos įgūdžius, tik reikia nuosekliai ir metodiškai teisingai jį suplanuoti ir praveisti. Ypač jis gali būti veiksmingas aukštesniuose kursuose, kur studentai jau turi pa-kankamai žinių apie studijuojamos kalbos gramatinę sandarą, yra įsigiję preliminarinių, būtinų kalbinių įgūdžių ir sukaukę tam tikrą žodyninę atsargą. Be to, jie jau moka techniškai greitai naudotis pagalbinėmis priemonėmis: žodynais, aiškinamaisiais arba dvikalbiais, enciklopedijomis ir kt.

Namų skaitymo užsiėmimų tikslas yra toks:

- 1) ideologinis bei estetinis studentų auklėjimas ir jų bendrojo ir specialiojo išsilavinimo lygio kėlimas;
- 2) sakininės kalbos įgūdžių vystymas;
- 3) turimo žodyno naujais žodžiais ir išsireiškimais praturtinimas;
- 4) žinomų žodžių įtvirtinimas;
- 5) pasyviojo žodyno plėtimas.

Šiame straipsnyje bus kalbama tik apie vieną namų skaitymo tikslą, būtent, sakininės kalbos įgūdžių vystymą.

Skaitydamas grožinę literatūrą anglų kalba, studentas praplečia savo žodyną, įtvirtina senuosius žodžius, bet kalbėti neišmoksta. Kad namų skaitymas padėtų studentui susidaryti tvirtus sakininės kalbos įgūdžius, reikia teisingai metodiškai organizuoti namų skaitymo užsiėmimus.

Visų pirma, dėstytojas turi gerai suplanuoti medžiagą ir apgalvoti, kaip jis tikrins studentų žinias. Studentams reikia iš anksto duoti užduotį, kad jie galėtų apgalvoti namie klausimus, atsakymus, temas ir kt. Jei studentui reikės kalbėti nepasiruošusiam, jis turės mokėti atgaminti reikalingus faktus, prisiminti būtiną leksiką ir suformuluoti savo mintis pagal tos kalbos gramatinius dėsnius. Ruošdamasis namuose, studentas gali naudotis pagalbinėmis priemonėmis — žodynu, gramatika ir kt.¹ Tokiu būdu, kad studentas galėtų kalbėti nepasiruošęs, jis turi mokėti ne tik gramatiką ir leksiką, bet ir turėti tvirtus sakininės kalbos įgūdžius ir mokėti juos automatiškai panaudoti. Namų skaitymas kaip tik ir gali padėti išvystyti sakininės kalbos įgūdžius bei juos automatizuoti. E. M. Babadžan savo vadovėlyje «Учебник английского языка» duoda konkrečias užduotis namų skaitymui: klausimus bei temas, frazeologiją ir žodžius. Ne visada galima sutikti su autorės išskirtais žodžiais ir frazeologija, bet apskritai šis vadovėlis daug padeda dėstytojui, ruošiant namų skaitymo medžiagą.

Sakininė kalba, kaip viena iš žmonių bendravimo formų, gali būti dialoginė ir monologinė. Namų skaitymo tikrinimo metu neturi vyrauti tik monologinė forma. Reikia praveisti ir pokalbius tarp pačių studentų, remiantis namų skaitymo medžiaga. Tai galima atlikti įvairiais būdais. Kartais galima praktikuoti ir tokią užsiėmimų formą: iš anksto neduodami klausimai, o studentai patys sugalvoja klausimus ir juos pateikia savo draugams auditorijoje. Ši užsiėmimų forma turi vieną didelį trūkumą: studentai į klausimus atsako gana skurdžia kalba. Tačiau ji turi ir teigiamybių: klausimai parodo, kaip studentai sugeba išskirti svarbiausius faktus duotame tekste, ir, be to, šių užsiėmimų metu vyksta dialogas, t. y. natūraliausia bendravimo forma. Galima studentus iš anksto perspėti, kad jie turės vesti pokalbį kuria nors tema. Geriausia parinkti skyrių, kur vyrauja dialogas. Paprastai studentai sugeba atsakyti į gana sudėtingus klausimus, o žymiai sunkiau patys sudaro klausimus. Dalį užsiėmimo gali dėstytojas klausiti, o studentai atsakyti, vėliau patys studentai klausia ir atsako, o dėstytojas tik nukreipia jų pokalbį tinkama linkme.

Yra daug būdų tikrinti namų skaitymą. Čia ir siūloma keletas metodinių nurodymų, kurie padeda pasiekti aukščiau minėtą tikslą, t. y. sakininės kalbos įgūdžių vystymą:

- 1) temos bei studentų pasisakymai dėl knygoje keliamų problemų;
- 2) pranešimai;
- 3) dialogai ir inscenizavimas;
- 4) mokymasis atmintinai;
- 5) kalbiniai pratimai.

¹ Е. И. Ка р, Об использовании домашнего чтения для развития речи на III и IV курсах факультетов иностранных языков, Ученые записки I МГПИИЯ, т. XXII, 1959.

Namų skaitymo tikrinimas, mūsų nuomone, turėtų būti taip organizuojamas. Kiekvieno užsiėmimo pradžioje dėstytojas paklausia, ar studentai viską suprato. Jeigu tekste pasitaiko realijų, kurių studentai nesuprato, dėstytojas trumpai jas paaiškina. Po to pereinama prie kalbinių pratimų bei pakartojimo anksčiau išmoktos leksikos. Tam skiriama 20—35 minutės. Likęs užsiėmimo laikas skiriamas knygos turiniui bei keliamoms problemoms nagrinėti.

Prieš duodamas studentams knygą namų skaitymui, dėstytojas turi pats gerai su ja susipažinti. III kurse nereikia duoti atpasakoti turinio. Žinoma, rudens semestro pradžioje, priklausomai nuo konkrečios medžiagos, galima duoti klausimus bei temas, atpasakojančias turinį. Tačiau apskritai reikėtų skirti temas probleminio pobūdžio, pvz., galima duoti tokius klausimus: 1. Give a brief account of Professor Sommerville's position as a scientist, bringing out his world outlook? 2. What was the rôle of the press in the fabrication of the spy case? 3. What incident in chapter XXII shows the solidarity of the workers? ("Tomorrow is with us") 4. How is Young Jolyon's character individualized by the author? How do the facts given in chapter III help to unfold the plot of the novel? 5. What is the author's conception of love? ("The Man of Property") ir kt. Atsakymai į tokius klausimus visada yra kūrybiški, jų metu dažnai iškyla ginčų bei diskusijų, ir studentų monologinė kalba pereina į dialogus, kas, suprantama, padeda ugdyti sakinę kalbą.

Be to, rekomenduotina duoti temas buitine tematika.

Parentant temas bei klausimus, ypač reikia kreipti dėmesį į tokią kalbinę medžiagą, kurią galima būtų panaudoti ir kitų užsiėmimų metu, pvz., veikėjų charakteristikos bei išvaizdos aprašymai, kambario aprašymai ("Mrs. Warren's Profession", "The Citadel"), gamtos aprašymai ("The Man of Property") ir kt. Šią medžiagą galima panaudoti, pravedant pokalbius buitinėmis temomis.

Vienus veikėjus galima charakterizuoti iš karto, tik juos sutikus knygoje, kitus tenka apibūdinti, perskaičius visą knygą. Pastaruoju atveju studentams rekomenduojama išrinkti epitetus bei palyginimus, charakterizuojančius veikėjų individualias ypatybes, ir surašyti juos atskiruose lapeliuose. Baigę skaityti knygą, studentai turi gana daug posakių ir žodžių žmogui apibūdinti. Per knygos aptarimą tas labai padeda. Be to, daugelį šių išsireiškimų studentai gali pritaikyti, apibūdindami kitus asmenis, pažįstamus, draugus. Skaitydami D. Carter "Tomorrow is with us" ir J. Galsworthy "The Man of Property", studentai sutinka personažų iš įvairių sričių: darbininkų (Ma Dunn, Patricia ir kt.), inteligentų (prof. Sommerville).

Studentai, ruošdami tokią savotišką atskirų personažų kartoteką, kurioje surašomi epitetai ir palyginimai, skiriami atskiram asmeniui, sukaučia gana didelę žodžių bei posakių atsargą. Perskaitę minėtas knygas, jie gana laisvai gali apibūdinti bet kurį asmenį. Tokio pobūdžio kartotekas studentai gali paruošti, skaitydami tekstus, kuriuose pasitaiko gamtos aprašymų, iškylių, susirinkimų ir kt. Studentai sukaupia reikalingą žodžių bei posakių atsargą ir vėliau panaudoja ją pokalbyje, kalbėdami apie savo išvykas arba duodami gamtos aprašymus tų vietų, kuriose gyvena arba yra buvę.

Dar yra svarbu išmokyti studentus suvokti perskaitytos ištraukos esmę ir trumpai bei glaustai ją papasakoti. Praktika rodo, kad iš pradžių tai nėra lengvas uždavinys. Kartais jie geriau atpasakoja ištisą knygos skyrių

su visomis detalėmis, o neišskiria, kas svarbiausia. Atskiro skyriaus ar jo dalies esmės suvokimas padeda geriau suprasti visos knygos turinį, padeda geriau sekti įvykius. Tuo tikslu duodami tokio pobūdžio uždaviniai: 1) trumpai papasakoti perskaityto skyriaus esmę; 2) knygoje, kur nėra skyrių pavadinimų ("Tomorrow is with us", "The Citadel"), sugalvoti juos arba duoti trumpą skyriaus planą. Tais atvejais, kai knygoje yra skyrių pavadinimai ("The Man of Property"), studentai gali juos interpretuoti, pvz., A Forsyte Ménage, James at Large, June's Treat, Bosinney on Parole ir kt. Interpretuodami tokius pavadinimus ir duodami paaiškinimus, studentai priversti, remdamiesi įsisavinta kalbine medžiaga, laisvai reikšti savo mintis. Tas vysto tiek jų mąstymą, tiek sakininės kalbos įgūdžius.

Tikrinant namų skaitymą, negalima pamiršti ir autoriaus kalbos ypatumų bei stiliaus, nes namų skaitymas turi lavinti studentų literatūrinį skonį. Tuo tikslu galima duoti įvairių užduočių, pvz., 1) What peculiarities of colloquial speech do you observe in the telephone conversation between Morton Cain and the informer? ("Tomorrow is with us", sk. III) 2) What effect does the author achieve by using stylistic devices (metaphors, similes and epithets) ("Tomorrow is with us")? 3) How is the title of the chapter (June's victory) reflected in the contents? What stylistic device does the author use? 4) Give your opinion of the metaphor used by the author in speaking of love (sk. 14). 5) Describe the dinner at Soames's. What peculiarity of style do you observe and how can you account for the author's choice of this device? ("The Man of Property") ir kt.

Be to, skaitant amerikiečių rašytojų knygas, būtina atkreipti dėmesį į amerikonizmus. Štai, skaitant "Tomorrow is with us", atkreiptinas dėmesys į skirtumus britaniškame ir amerikoniškame anglų kalbos variantuose.

Studentai, atsakydami į klausimus ar kalbėdami kuria nors tema, privalo remtis knygoje pasitaikiusia leksika. Būtina atrpatinti pasakoti „savais žodžiais“, kurie būna gana skurdūs. E. M. Babadžan vadovėlyje duodami geri, konkretūs nurodymai. Ten duodama tema ir nurodomi žodžiai, kuriuos būtina panaudoti. Į šį darbą galima įtraukti visą grupę. Vienam studentui kalbant, grupė seka ir po to siūlo žodžius ir išsireiškimus, kuriuos galima panaudoti duotajame kontekste.

* *
*

Kita užsiėmimų forma yra pranešimai. Pranešimai daromi, perskaičius visą knygą. Temas galima duoti, pradedant skaityti knygą arba ją perskaičius. Pranešimai esti žymiai platesnės apimties už pasisakymus užsiėmimų metu. Čia studentai iškelia pagrindinius knygoje paliestus klausimus, knygos teigiamumus bei trūkumus ir kt. Gerai paruošti pranešimai sukelia diskusijas grupėje. Diskusijų metu studentai kalba nepasiruošę, todėl susidaro natūrali aplinka, kurioje studentas priverstas išreikšti savo mintis užsienio kalba.

* *
* *

Kiekvieno metodininko pareiga yra kuo daugiau suaktyvinti grupę. Geriausia priemonė tam yra įdomiai pateikti mokymosi objektą. Mūsų nuomone, vienas iš pačių geriausių suįdominimo būdų yra inscenizacija ir dialogai namų skaitymo tikrinimo metu. Inscenizacija gali būti dialogo formos, kur aktyviai dalyvauja tik du pokalbininkai, ir gali būti 3—4 asmenų pokalbis, įskaitant autorių, duodantį remarkas, intarpus. Šio metodo

naudingumas yra tas, kad studentai turi parodyti efektyvią iniciatyvą, inscenuodami dialogą ir iš ne dialoginio teksto. Kalbiniu atžvilgiu tai būtų panašus procesas, kai netiesioginė kalba paverčiama tiesiogine. Šis metodas rekomenduotinas pravešti taip: reikia išrinkti tekstą, kur autorius atpasakoja pasikalbėjimą netiesiogine kalba, ir studentams duoti paruošti gyvą pokalbį, pvz., galima paimti "The Man of Property" 239 puslapį, kur pasakojama, kaip Soumsas pasisakydavo savo žmonai, ką jis yra nuveikęs. Studentai parenka tinkamą leksiką ir praveda pokalbį šia tema.

Tuo atveju, kai knygoje yra dialogas, darbas vyksta daug paprasčiau, pvz., buvo pasirinktas Mortono pokalbis telefonu su sekliu ("Tomorrow is with us"). Šiame dialoge yra daug nepilnų, eliptinių sakinių, būdingų šnekamajai kalbai:

"You still in the market"

"Not for drunks"

"Always beeing the funny-man, eh, Mort" ir t. t.

Be to, čia labai daug frazeologijos:

"Take it easy, Mort"

"Don't hang up, Mort. I'm calling because I got a line on your dear friend"

"Don't pull that on me, Mort".

Savaime suprantama, kad dar dėkingesnė medžiaga inscenizacijai yra pjesės, pvz., B. Shaw "Mrs. Warren's Profession". Studentai noriai imasi šio darbo, ir jų išmoktos frazės ilgai išlieka atmintyje.

Inscenizavimas naudingas tuo, kad stengiamasi išlaikyti normalų kalbos tempą ir intonaciją, kuri kitais atvejais nebūna tobula. Be to, su inscenizavimo pagalba galima vystyti šnekamąją kalbą, kiek tai leidžia tekstas.

* * *

Mokymasis atmintinai daug padeda sakininės kalbos įgūdžiams vystyti. Išmoktas ištraukas studentai gali vėliau panaudoti savo pasisakymuose ar aptardami knygą. Be to, ta kalbinė medžiaga gali būti panaudojama pokalbyje ar kitų užsiėmimų metu ir tapti aktyviu studento žodynu. Labai svarbu parinkti tinkamas ištraukas mokymuisi atmintinai. Nereikia duoti aprašymų, kur daug retai vartojamų žodžių. Geriausia parinkti tokias vietas, kur yra buitinės tematikos žodžių, kurie vėliau tampa aktyviu studento žodynu. Tačiau mokymasis atmintinai neturi būti formalus. Studentas gali išmoktą ištrauką panaudoti kaip citatą, pasisakydamas kuria nors tema: nurodydamas šios ištraukos ryšį su visu tekstu, paaiškindamas prieš tai įvykusius faktus, išaiškindamas, kodėl buvo parinkta kaip tik ta ištrauka, gali nagrinėti stilistines priemones, paaiškinti, ko jomis siekiama ir t. t. Toks mokymasis atmintinai turės ir kūrybinį pobūdį, nebus formalus. Be to, taip pravedus užsiėmimą, išmokta ištrauka ilgiau išliks studento atmintyje. Mokymuisi atmintinai galima parinkti dialogus, kuriuos vėliau auditorijoje galima inscenizuoti. Kad išmoktos atmintinai ištraukos išliktų studento atmintyje ir taptų aktyviu žodynu, reikia po kelių užsiėmimų jas vėl prisiminti. Tai galima padaryti, charakterizuojant veikėjus ar interpretuojant knygoje išdėstytus įvykius. Štai iš knygos "Tomorrow is with us" VIII skyriaus išmoktą atmintinai Somervilio ir jo žmonos dialogą, vėliau studentai gali pacituoti, kalbėdami apie Somervilio elgesį kalėjime. Studentai gali išmokti atmintinai ir iš knygos "The Citadel" 126 puslapio, kur rašoma, kaip Endru apžiūri Čankiną. Ištrauka rodo veikėjo principingumą, teisingą pažiūrą į darbą, o tai vėliau galima panaudoti, apibūdinant Endru gyvenimą Londone.

III kurse studentams duodama išmokti atmintinai kas antrą savaitę po 20 eilučių. Tik būtina po kurio laiko ištraukas vėl prisiminti, kitaip studentai jas pamirš, ir visas darbas nueis veltui.

* *
*

Namų skaitymo tikrinimo metu studentai praturtina savo žodyną. Naujasis žodynas tampa aktyviu, jei jis įtvirtinamas su įvairių pratimų pagalba. Kiekvieną savaitę III kurso studentai perskaito 50—60 puslapių originalaus teksto. Dėstytojas iš anksto parenka žodžius ir išsireiškimus (po 15—20) kiekvienam užsiėmimui. Užsiėmimo metu studentai paaiškina šiuos žodžius ar išsireiškimus ir duoda panašių vartojimo atvejų. Čia pilniau išryškėja žodžio ar frazės prasmė ir tuo pat metu studentai turi progos kalbėti, t. y. vystyti sakinės kalbos įgūdžius. Šį darbą gali atlikti patys studentai: vienas klausia, kitas atsako. Jei atsakantysis ko nors nežino, klausiantysis duoda pagalbinius klausimus, primena veikėją, pavartojusį žodį, ir kt. Ši darbo forma užima daugiau laiko, todėl rečiau vartojama, bet sudaro natūralų pagrindą pokalbiui. Jeigu knygoje vieno ar kito žodžio pavartojimas nėra būdingas arba studentai ne visiškai jį supranta, tada dėstytojas duoda daugiau pavyzdžių; vėliau studentai iliustruoja šiuos žodžius savo sugalvotais sakiniais. Sekančio užsiėmimo metu būtina šiuos žodžius bei frazes pakartoti.

Kai kuriais atvejais duodami iš anksto išversti į lietuvių kalbą žodžiai ar išsireiškimai, ir studentai turi surasti angliškus ekvivalentus tekste. Vėliau auditorijoje tikrinama, kaip nurodyta anksčiau.

Labai svarbu, kad studentai kalbėdami vartotų naują leksiką. Studentų pasisakymų metu dėstytojas gali pertraukti studentą ir priminti, kad jis turi panaudoti „aktyvų“ žodį, arba kiti studentai atidžiai klauso ir nurodo, kokie žodžiai ir išsireiškimai turėjo būti panaudoti. Tas aktyvina visą grupę ir stimuliuoja daugiau kalbėti. Be to, būtina, kad pats dėstytojas vartotų tuos žodžius ir išsireiškimus savo kalboje. Kuo dažniau ir kuo įvairesniame kontekste studentas girdės naują leksiką, tuo ją tvirčiau įsisavins.

Namų skaitymas negali būti atsiejamas nuo kitų užsienio kalbos mokymo aspektų, todėl namų skaitymo metu išminktą kalbinę medžiagą reikia įtvirtinti kitų užsiėmimų metu, o kalbinę medžiagą, išminktą kitų užsiėmimų metu, panaudoti, tikrinant namų skaitymą. Tuo tikslu studentams duodama užduotis — atpažinti naujai išmoktus žodžius ir juos vartoti kalbant. „Aktyvus“ žodis, pavartotas kitame kontekste, geriau įsimenamas ir ilgiau išlaikomas atmintyje.

* *
*

Išvystyti ir automatizuoti sakinės kalbos įgūdžius nėra lengva, tačiau tinkamai metodiškai pravedami užsiėmimai duoda neblogų rezultatų. Studentai, ilgesnį laiką kalbėdami per užsiėmimus pasiruošę, vėliau gali laisvai reikšti mintis užsienio kalba be specialaus pasiruošimo.

Iš viso to, kas pasakyta, seka, kad namų skaitymas ne tik padeda turtinti pasyviąją žodyno atsargą, bet taip pat padeda ugdyti sakinės kalbos įgūdžius bei juos automatizuoti.

ЗНАЧЕНИЕ ДОМАШНЕГО ЧТЕНИЯ ДЛЯ РАЗВИТИЯ НАВЫКОВ УСТНОЙ РЕЧИ У СТУДЕНТОВ ТРЕТЬЕГО КУРСА

Е. ЧЕПАЙТЕ

Резюме

В статье рассматривается вопрос об использовании некоторых моментов домашнего чтения для развития устной речи у студентов III-го курса.

Наряду с другими целями, которые ставит себе преподаватель при проверке домашнего чтения (идеологическое и эстетическое воспитание, расширение интеллектуального кругозора у студентов и т. п.) — можно и нужно использовать это мероприятие и для развития навыков устной речи.

В статье перечисляются основные пути и даются конкретные методические указания, позволяющие преподавателю эффективно прививать автоматизацию навыков устной речи учащимся во время проверки домашнего чтения.
